

ISTRAŽIVANJE „GRAĐANKE I GRAĐANI SRBIJE O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI: JAVNO MNJENJE SRBIJE O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI“

(Suzana Ignjatović i drugi, *Građanke i građani Srbije o rodnoj ravnopravnosti: javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti*, Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Beograd, 2010.)

Dragana POPOVIĆ

Univerzitet u Beogradu i
Centar za ženske studije, Beograd

Istraživanje „Građanke i građani Srbije o rodnoj ravnopravnosti – Javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti“ izvedeno je pod okriljem Uprave za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije, u oktobru 2010. godine, na teritoriji Srbije bez Kosova. Uzorak je bio slučajan, višestapni i uključivao je 1.204 ispitanika/ispitanica, proporcionalno izabranih iz Beograda, Vojvodine i centralne Srbije, demografskih regiona, regionalnih administrativnih uprava i opština (ukupno 71 lokacija). Primenjen je princip kvota po polu, starosti, nivou obrazovanja, kao i mestu stanovanja (urbano i ruralno). Podaci su prikupljeni tehnikom individualnog intervjua.

Istraživanje je sproveo tim Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Instituta društvenih nauka iz Beograda, u kome su bili dr Aleksandar

Bošković (socijalni antropolog, rukovodilac projekta), mr Suzana Ignjatović (sociolog), dr Dragomir Pantić (socijalni psiholog) i mr Zoran Pavlović (socijalni psiholog).

Cilj istraživanja je bio „da doprinese unapređivanju politike rodne ravnopravnosti u Srbiji, a posebno da podrži Strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti, Zakon o ravnopravnosti polova i Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za poboljšanje položaja žena i unapređivanje rodne ravnopravnosti za period 2010. do 2015. godine (NAP). Glavni cilj istraživanja je da obezbedi empirijske podatke o javnom mnjenju Srbije u vezi sa mnogim pitanjima rodne ravnopravnosti“ (Izveštaj: 11).

Osim *Okvira istraživanja, Nacrta i metodologije istraživanja, Rezultata i Zaključaka i preporuka*, Izveštaj sadrži i obimnu *Literaturu*, 25 *grafikona* i 26 *tabela*, *Spisak skraćenica* i *Dodatak/Upitnik* sa 157 pitanja. Rezultati istraživanja podeljeni su u 6 podpoglavlja: *Sociodemografski podaci*, *Sociopsihološki aspekti rodne ravnopravnosti*, *Razumevanje rodne ravnopravnosti i znanje o rodnoj ravnopravnosti*, *Iskustva rodno zasnovanog nasilja*, *Rodna ravnopravnost u politici, ekonomiji, medijima i obrazovanju*, i *Stavovi o politici rodne ravnopravnosti*.

Polazaći od osnovnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i rodnoj ravnopravnosti, istraživanje se, pre svega, zasniva na definisanju politike rodne ravnopravnosti u Srbiji u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. U tom smislu, navode se rezultati napredovanja Srbije u ovom procesu (*Serbia 2010 Progress Report*), na osnovu rezultata ocenjivanja dostignutog stepena rodne ravnopravnosti u oblasti ljudskih prava i evropskih standarda. Iako je Srbija dobila pozitivnu ocenu u sferi legislative i institucionalizacije politike rodne ravnopravnosti, pre svega što se tiče Zakona o ravnopravnosti polova, problemi u nekim oblastima su i dalje vidljivi. To su, pre svega, diskriminacija žena na tržištu rada i položaj višestruko diskriminisanih grupa, kao što su žene sa invaliditetom, samohrane majke, starije žene i žene u ruralnim područjima.

U istraživanju je korišćena metodologija istraživanja primenjena u Eurobarometru, 2009. godine, najpre radi uporedivosti dobijenih rezultata,

ali i uz izvesne izmene, s obzirom na specifičnosti po pitanjima rodne ravnopravnosti u Srbiji. Kao i Eurobarometar, 2009. godine, ovo istraživanje je obuhvatilo tri aspekta rodne ravnopravnosti: percepciju rodne ravnopravnosti, iskustvo rodne diskriminacije i stavove prema politici rodne ravnopravnosti. Međutim, uvažavajući specifičnosti na terenu, istražen je problem shvatanja rodne ravnopravnosti kao pojma i kao politike, a iskustvo rodne ravnopravnosti je suženo na područje rada i ekonomije. Istraživanje je obuhvatilo kategorije rodne ravnopravnosti u četiri oblasti: politika, ekonomija, mediji i obrazovanje, koje su izabrane, na prvom mestu, na osnovu rezultata Eurobarometra, 2009. godine, ali pri tome nisu obuhvaćena pitanja rodno zasnovanog nasilja i socijalne politike usaglašavanja posla i porodice.

Stereotipi, predrasude i opšti stavovi o rodnim odnosima ispitivani su kao činioci koji definišu ovu oblast. Ispitivani su rodni stereotipi u oblasti porodičnog života, rada, politike, obrazovanja i zdravlja, kao i stavovi o konceptima i praksama rodne ravnopravnosti. Posebno su ispitivani stavovi po pitanjima socijalizacije za decu oba pola, kao i pitanja rodnih identiteta.

Rezultati istraživanja pokazuju da iako većina ispitanika/ca smatra da ne treba da postoji razlika između dečaka i devojčica u procesu prenošenja vrednosti socijalizacije, ipak postoje određene vrednosne karakteristike koje se pripisuje jednom, odnosno drugom polu. Od devojčica se očekuje da budu emotivne i privržene porodici, a od dečaka da budu aktivni u sportu i društvenim aktivnostima. Tradicionalni obrasci rodnih uloga izraženiji su kod muškaraca, starije i manje obrazovane populacije. „Muškarci smatraju da su za dečake važniji nezavisnost (12%), bavljenje sportom (18%), a devojčice treba da budu poslušne (14%), pristojno se ponašaju (10%), obavljaju kućne poslove (31%), izražavaju osećanja (15%), brinu o drugima (11%). Žene, takođe, relativno često naglašavaju svoja očekivanja da devojčice obavljaju kućne poslove (24%), pokazuju emocije (11%), budu poslušne i brinu o drugima (oba 9%)“. (Izveštaj: 7)

Kao značajan pokazatelj rodnih razlika i stereotipa, definisan je indeks rodne ravnopravnosti (IGE) „na osnovu 26 tvrdnji koje uključuju predrasude o ženama (npr. „Uspešne poslovne žene neminovno moraju da zanemare svoju porodicu“), stavove o rodnoj ravnopravnosti (npr. „Imati posao je najbolji način za ženu

da bude nezavisna osoba“), stavove prema specifičnim političkim merama za postizanje rodne ravnopravnosti (npr. „Država treba da finansira organizacije koje se bave poboljšanjem položaja žena“), stavove koji povezuju pol i druge aspekte (npr. „Romkinje treba da se udaju samo za Rome, a Srпкиnje samo za Srbe“). (Izveštaj: 7) Rezultati istraživanja pokazuju da je „polovina ispitanika naklonjena ideji rodne ravnopravnosti, jedna trećina je ambivalentna a oko jedne šestine izražava negativan stav prema rodnoj ravnopravnosti“. (Izveštaj: 7) Značajan faktor koji određuje vrednost IGE je stepen obrazovanja, iako u opštim crtama žene imaju pozitivnije stavove prema rodnoj ravnopravnosti, dok su starije osobe negativnije opredeljene po ovom pitanju.

Značajno je što se kao najvažnija dimenzija rodne ravnopravnosti pokazala eliminacija nasilja nad ženama (64%), zatim slede finansijska jednakost (47%), ravnomerna zastupljenost oba pola na rukovodećim pozicijama (44%), ravnomerna podela rada u domaćinstvu (41%), iskorenjivanje predrasuda prema ženama (37%), ravnomerna zastupljenost žena u sadržajima udžbenika, školskih programa i medija (10%), i najzad, korišćenje rodno senzitivnog jezika (6%). „Pripadnost polu ne utiče na razlike u shvatanju rodne ravnopravnosti, osim kod stavke o podeli kućnog rada, koja je više naglašena kod žena. Nivo obrazovanja žena utiče na razlike u shvatanju rodne ravnopravnosti. Obrazovaniji ispitanici se više opredeljuju za opciju ravnopravnosti na upravljačkim pozicijama, eliminisanje predrasuda i finansijsku ravnopravnost. Eliminisanje nasilja nad ženama je najčešći odgovor na svim obrazovnim nivoima“. (Izveštaj: 7)

Kao što se moglo i očekivati, rezultati su ukazali na vodeću ulogu medija kao najvažnijeg izvora informacija o rodnoj ravnopravnosti (74%), zatim slede porodica (49%) i prijatelji (34%), škola (20%), radno mesto (19%) i internet (13%). Uticaj društvenih organizacija, kao što su političke stranke, crkva, razna udruženja i lokalna zajednica, dobile su iznenađujuće mali procenat – ukupno ispod 5%, što je podatak koji bi svakako u narednom koraku trebalo posebno istražiti. Takođe, stanovnici/e Srbije imaju prosečno znanje o rodnoj ravnopravnosti, muškarci znaju nešto više o ovoj materiji, dok žene biraju opciju „ne znam“. Zanimljivo je da su na dve tvrdnje tačno odgovorili svi: „Očevi mogu da uzmu roditeljsko odsustvo pod istim uslovima kao majke“ i „Poboljšanje rodne ravnopravnosti je uslov za priključenje Srbije EU“ (62%).

Obrazovanje je važan faktor nivoa znanja o rodnoj ravnopravnosti. (Izveštaj: 8) Većina ispitanika bez obzira na pol tvrdi da se nije susrela sa rodno zasnovanim nasiljem, što se može uzeti sa velikim stepenom rezerve i možda ukazati na neprepoznavanje rodnog nasilja kao takvog. Takođe, više žena nego muškaraca se susrelo sa rodnom diskriminacijom, ali većina njih se nije nikome obratila za pomoć. Ako jeste, to je bio član porodice, kolega, šef, retko policija, sindikat, advokat, organizacija za zaštitu prava žena ili formalna institucija koja se bavi pitanjima diskriminacije. Po ovom pitanju nema značajnih razlika između žena u urbanim i ruralnim sredinama.

Poražavajuće je to što većina ispitanika/ca smatra da rodna ravnopravnost nije važno političko pitanje. „Polovina žena koje su glasale na poslednjim izborima nije razmišljala o rodnoj ravnopravnosti u vreme glasanja (u poređenju sa 46% muškaraca), 20% žena i 35% muškraca nisu to smatrali važnim pitanjem. Ispitanici su, takođe, upitani da li bi izabrali muškaraca ili ženu istih kvalifikacija i sposobnosti na izborima. Polovina je rekla da ne bi mogli da biraju na osnovu pola. Druga polovina je podeljena prema polu: žene bi pre odabrale kandidatkinju (19%) nego kandidata (8%), a muškarci obrnuto (14% bi odabralo kandidata a 7% kandidatkinju)“. (Izveštaj: 8)

Isto tako, značajno je da „postoje tri vrste odnosa ispitanika prema polnoj pripadnosti u raznim profesijama. Prvi tip su profesionalne usluge sa jasnom polnom preferencijom: žene su poželjnije u poslovima čišćenja stana, nege stare ili nemoćne osobe i čuvanja deteta. Muškarac je preferiran u poslovima krećenja, popravke kompjutera i upravljanja avionom. Drugi tip usluga su one prema kojima ispitanici imaju mešovite polne preferencije, tj. delimično neutralno, a delimično polno definisano: psihoterapeutska, hirurška i učiteljska profesija. Treći tip su aktivnosti koje obuhvataju profesije bez izražene polne preferencije: zubar, advokat“. (Izveštaj: 8) Ovi stavovi o diskriminaciji u sferi izbora profesije uglavnom su zasnovani na ličnim iskustvima ispitanika da su žene više nego muškarci diskriminisane u sferi ekonomije. Tako je „polovina (ispitanika/ca) odgovorila da su žene češće nego muškarci odbijene na konkursima za posao ako se posao smatra polno specifičnim („muški posao“). Žene su češće nego muškarci odbijene na konkursima za posao zbog starosti (smatra 56% žena i 41% muškaraca). Žene su češće u opasnosti da izgube posao zbog porodičnih obaveza (smatra 81% žena i 74% muškaraca)“. (Izveštaj: 8)

Obrazovanje je oblast u kojoj je izgleda rodna ravnopravnost široko prihvaćena, jer 85% ispitanika/ca smatra da je univerzitetsko obrazovanje podjednako važno i za žene i za muškarce, dok čak njih 95% smatra da je uspeh u školi značajna vrednosna komponenta vaspitanja dece oba pola. „Percepcija rodne ravnopravnosti u školskom programu je istražena preko pitanja o rodnoj ravnopravnosti u dva izborna predmeta – Građanskom vaspitanju i Verskoj nastavi. Jedna trećina ispitanika ne zna da li ovi predmeti utiču na svest dece o rodnoj ravnopravnosti. Petina smatra da oba predmeta razvijaju podjednako svest o rodnoj ravnopravnosti. Isti procenat smatra da predmeti imaju različite modele rodnih odnosa i preferiraju jedan od dva predmeta u podučavanju rodним odnosima: Građansko vaspitanje (14%) ili Verska nastava (12%). (Izveštaj: 8)

Takođe, „polovina ispitanika podržava političke mere za poboljšanje rodne ravnopravnosti (56% žena i 53% muškaraca). Oko 21% žena i 16% muškaraca misli da „žene treba same da se izbore za ravnopravnost“, dok 18% muškaraca i 8% žena smatra da ništa ne treba raditi, jer je jednakost muškaraca i žena već na zadovoljavajućem nivou. Oko jedne petine ispitanika oba pola prihvata kvote u politici i ekonomiji. Iskorenjivanje predrasuda je najprihvaćeniji politički cilj u mnogim oblastima“. (Izveštaj: 9) I muškarci i žene, međutim, zalažu se za bolje organizovanje socijalne zaštite dece i starih lica (69%), smanjenje nezaposlenosti žena (56%), fleksibilno radno vreme (36%) i poboljšanje zaposlenosti žena na poslovima i u sektorima sa visokim primanjima (35%). „Jedina mera u medijskoj politici koju podržava jedna trećina ispitanika jeste kažnjavanje medija za ponižavajuće predstavljanje žena u medijima. Daleko manje ispitanika se zalaže za politike koje bi imale cilj da poboljšaju zastupljenost žena u uredničkim i upravljačkim pozicijama u medijima“. (Izveštaj: 9) „U obrazovnoj politici ispitanici se najviše zalažu za edukaciju nastavnika (44%) i organizovanje predavanja i radionica za učenike (42%), a zatim za podsticanje jednake zastupljenosti oba pola u obrazovanju za sva zanimanja (34%), promenu kurikuluma i uvođenje posebnih predmeta za rodnu ravnopravnost (28%) i promenu udžbenika (16%). Oko 8% ispitanika smatra da ne treba preduzeti nikakve mere“. (Izveštaj: 9)

Najzad, rezultati istraživanja pokazuju da je za oba pola prioritet u ostvarivanju politike rodne ravnopravnosti eliminacija nasilja nad ženama

(69%), zatim eliminisanje rodnih stereotipa (39%) i ukidanje razlika u primanjima između muškaraca i žena (33%). Značajno je da se „većina ispitanika oba pola slaže da su samohrane majke prioritetna grupa žena kojoj treba posvetiti pažnju u definisanju politike (69%), a zatim žene žrtve nasilja (65%)“. (Izveštaj: 9)

Na osnovu dobijenih rezultata, u Izveštaju se zaključuje da „Buduća istraživanja koja se odnose na stavove o rodnoj ravnopravnosti na nivou javnog mnjenja treba da budu longitudinalna a ne ad hoc. Neka pitanja se mogu obuhvatiti samo kroz okvir koji pruža komparativnu perspektivu – vremensku (tokom više decenija) ili mesta (poređenjem zemalja i regiona). Neki rezultati istraživanja treba da budu detaljnije razmatrani u narednim istraživanjima. Objašnjenje niskog nivoa vrednosti rodne ravnopravnosti kod nekih grupa zahteva dodatna, dubinska istraživanja (fokus grupni intervjui itd.) Postoje mnogi razlozi za ovakve stavove (religija, obrazovanje, socioekonomski status, status nacionalnih manjina kao što su Romi ili Bošnjaci/Muslimani). Ljudi mogu imati različite razloge za stavove o rodnoj ravnopravnosti. Potrebna su istraživanja zasnovana na sociološkoj i psihološkoj perspektivi kako bi se bolje razumela praksa diskriminacije u različitim domenima. Neka pitanja nije moguće obraditi u javnomnjenjskom tipu istraživanja (npr. diskriminacija u politici mora se istraživati u okviru političkih stranaka, institucija, OCD). Diskriminacija nekih kategorija žena (stare žene, samohrane majke) treba da se istraži iz multidisciplinarne perspektive (sociopsihološke). (Izveštaj: 59)

Značajno je da rezultati istraživanja pokazuju da „rodna ravnopravnost nije najvažniji identitet za građane Srbije. Najvažniji tipovi identiteta obuhvataju prijatelje, porodicu, nacionalni i lokalni identitet, dok su generacijski, religijski, rodni elementi sekundarni. Drugi tipovi (profesionalni, evropski, politički) još manje su važni“. (Izveštaj: 59) Takođe, socijalizacijske vrednosti uglavnom su rodno neutralne, a pozitivan stav prema rodnoj ravnopravnosti ne uključuje sve aspekte društvenih odnosa. Građani/ke su uglavnom naklonjeni rodnoj ravnopravnosti u oblasti obrazovanja i ekonomije, ali ne u istoj meri i u oblasti politike i roditeljstva. Isto tako, „postoje neki slični pravci razvoja u Srbiji i EU u vezi sa stavovima javnog mnjenja o rodnoj ravnopravnosti i politici rodne ravnopravnosti. Osnovno shvatanje pojma rodne ravnopravnosti obuhvata nasilje nad ženama kao ključni element koncepta. Prosečan nivo svesti o rodnoj

ravnopravnosti sličan je kod ispitanika iz dva uzorka. Građani Srbije i EU imaju sličan stepen iskustva rodno zasnovane diskriminacije. Građani Srbije i EU imaju sličnu percepciju rodno zasnovane diskriminacije u raznim domenima. Stavovi o rodnoj ravnopravnosti su slični, posebno preferencija jednog pola za neke profesionalne usluge, kao i pozitivan stav prema ekonomskoj nezavisnosti žena. Preferencije političkih instrumenata su slične, tj. veća je naklonost za kaznene mere, nego za kvote. (Izveštaj: 61)

Na osnovu izloženog, može se zaključiti da Izveštaj „Građanke i građani Srbije o rodnoj ravnopravnosti – Javno mnjenje Srbije o rodnoj ravnopravnosti“ predstavlja metodološki i sadržinski značajan doprinos istraživanju problema ostvarivanja rodne ravnopravnosti u Srbiji i definisanju politika koje će doprineti ostvarivanju ovog cilja.